

Informatiebladen Beheersing Eikenprocessierups

De overlast van de eikenprocessierups (EPR) voor de gezondheid van mens en dier vraagt om aandacht en aanpakken. Op veel plekken gebeurt dat al. In de praktijk zijn verschillende middelen en maatregelen in zwang. Daarbij ontstaan vragen over de werkzaamheid, effectiviteit, (schadelijke) neveneffecten en gevaren van de verschillende instrumenten. De Informatiebladen Beheersing eikenprocessierups bevatten kernachtige informatie over gangbare, kansarme en kansrijke instrumenten om de overlast aan te pakken. Het Kennisplatform Processierups heeft de gepresenteerde informatie beoordeeld op relevantie en betrouwbaarheid.

Kennisplatform Processierups

Het Kennisplatform Processierups (KP) is opgericht om de overlast door processierupsen in Nederland te verminderen en te voorkomen. De brandharen van de EPR zijn een risico voor de volksgezondheid. De aanpak van het Platform omvat allerlei aspecten: Nederlandse experts op alle gebieden die relevant zijn voor beheer en bestrijding van de EPR en de overlast van de brandharen werken mee. Het Platform is onafhankelijk en heeft als doel alle beschikbare expertise te bundelen en breed toegankelijk te maken. Zo ondersteunt het de planvorming voor optimaal beheer en bestrijding van de EPR. Het Kennisplatform heeft daarnaast de taak kennis te verzamelen en toegankelijk te maken voor burgers en andere gebruikersgroepen. Het stelt daarvoor verschillende documenten samen, zoals de jaarkalender voor de beheersing van de EPR, een afvalprotocol voor verwerking van eikenprocessierups-afval, informatie over aansprakelijkheid en de Informatiebladen EPR in dit document.

De inhoud van de Informatiebladen EPR

De Informatiebladen EPR beschrijven gangbare, kansrijke en kansarme methoden en technieken om overlast van EPR te verminderen. Elke Informatieblad vermeldt bronnen waarin achtergronden en aanvullende informatie te vinden zijn. De bladen zijn opgesteld door meerdere experts, op basis van hun kennis en openbare en toegankelijke informatiebronnen. Een belangrijke bron van informatie is de [leidraad beheersing Eikenprocesierups](#) van het Kenniscentrum Eikenprocessierups in Wageningen. Enkele samenstellers van de Leidraad zijn ook actief in het Kennisplatform.

Gebruik van de Informatiebladen

De afgelopen jaren is de overlast door de EPR in Nederland sterk toegenomen. We staan voor de taak de hinder (die inmiddels bijna heel Nederland omvat) te verminderen of te voorkomen. Daarvoor is een grondige aanpak vereist, met bestaande en nieuwe instrumenten en combinaties van instrumenten. De Informatiebladen geven inzicht in de huidige kennis. Men kan de Informatiebladen gebruiken om de juiste afwegingen te maken. De inhoud wordt periodiek aangepast aan de nieuwste inzichten. Nieuwe instrumenten kunnen aanleiding zijn voor nieuwe Informatiebladen.

Disclaimer

De Informatiebladen EPR zijn geen protocol of werkinstructie voor de toepassing van de besproken instrumenten. Publicatie van een informatieblad betekent niet dat het besproken instrument wettelijk, of in alle gevallen is toegestaan. Ook geven de Informatiebladen geen antwoord op de uiteindelijke effectiviteit in specifieke situaties. Tot slot: een optimale oplossing is waarschijnlijk niet te bereiken met een enkel instrument. Vaak zal de oplossing liggen in een combinatie van instrumenten en zelfs dan zullen we moeten leren leven met de EPR.

Typologie

Om de verschillende instrumenten te onderscheiden, maakt het Kennisplatform gebruik van een typologie. De instrumenten voor het beheer en de bestrijding van de EPR vallen binnen een van deze drie categorieën:

- **Natuurlijke beheersmaatregelen.** Beïnvloeding van de habitat van de EPR vindt plaats via beheersmaatregelen die natuurlijke vijanden stimuleren, of zorgen voor meer variatie in het bomenbestand.
- **Preventieve bestrijding.** Het instrument is direct gericht tegen eitjes en jonge rupsen, om te voorkomen dat de rupsen zich ontwikkelen tot het stadium waarin ze brandharen krijgen.
- **Curatieve bestrijding.** Het instrument is direct gericht op het fixeren, isoleren en verwijderen van nesten en de rupsen met brandharen.

Daarnaast zijn er vijf verschillende werkingsmechanismen:

- **Ecologische methoden.** Het op ecologische leest beïnvloeden van de habitat van de EPR, zodat de omgeving minder geschikt is voor EPR, of meer geschikt is voor natuurlijke vijanden, zoals vogels en vleermuizen.
- **Biologische middelen.** Middelen samengesteld uit organismen of ander biologisch materiaal, zoals nematoden, bacteriële toxinen, larven van de gaasvlieg of lieveheersbeestjes om de rupsen te doden.
- **Fysische, fysieke en mechanische methoden.** Het opzuigen, inpakken en wegplukken van nesten of de behandeling van nesten, rupsen en brandharen met bijvoorbeeld heet water of stoom.
- **Chemische middelen.** Middelen samengesteld uit stoffen waarvan mogelijk een of meer als een bestrijdingsmiddel moeten worden beschouwd, zoals desinfecteermiddelen, feromoonstoffen, zeep, oplosmiddelen, bacteriële toxinen, enzovoort.

Ontstaansgeschiedenis: Leidraad en Informatiebladen

De Informatiebladen steunen in belangrijke mate op de Leidraad beheersing Eikenprocessierups van het Kenniscentrum Eikenprocessierups¹. In 2005 publiceerde de toenmalige Plantenziektekundige Dienst, later onderdeel van de Nederlandse Voedsel en Warenautoriteit (NVWA), de eerste leidraad. Opdrachtgever was het ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij (LNV). Deze leidraad werd geactualiseerd in 2008, 2013 en 2019. De laatste versie ligt ten grondslag aan meerdere Informatiebladen. Waar een Informatieblad afwijkt van de leidraad, is dat aangegeven. Ook is het zo dat de Leidraad geen informatie geeft over bestrijding met chemische middelen, terwijl er wel Informatiebladen zijn over chemische middelen. Of bepaalde instrumenten worden uitgewerkt in een Informatieblad Beheersing EPR is ter beoordeling van het KP.

Onafhankelijk en objectief

Het Kennisplatform Processierups is onafhankelijk en wil alle betrokkenen deskundig en objectief informeren over instrumenten voor de beheersing of bestrijding van de EPR. Daarom bevatten de Informatiebladen geen namen van personen, bedrijven of organisaties en andere commerciële of privacygevoelige informatie. Wanneer een methode slechts door één of heel weinig bedrijven wordt aangeboden, is een sterke link met die methode onvermijdelijk. Geen enkele partij kan echter rechten ontleen aan de inhoud van een Informatieblad. Zij zijn hierover door ons geïnformeerd.

Wettelijke kaders en omgevingsbeleid

De beheersing en bestrijding van EPR moeten voldoen aan nationale en Europese wetten en regels. Ook provincies, gemeenten en waterschappen hebben regels en beleid die als voorschriften worden gebruikt.

Wettelijke regelingen

De belangrijkste Nederlandse wetgeving rond EPR staat in de Wet milieubeheer, de Wet gewasbeschermingsmiddelen en biociden en de Wet natuurbescherming. Ook de ARBO-eisen voor werknemers bevat wettelijke vereisten, die gaan over veiligheid bij beheer- en bestrijdingswerk.

Art 1.1a in de **Wet milieubeheer** formuleert het begrip 'zorgplicht' als een belangrijk milieubeleidsbeginsel. Zorgplicht houdt in dat [...] *eenieder die weet of kan vermoeden dat door zijn handelen of nalaten nadelige gevolgen voor het milieu kunnen worden veroorzaakt, verplicht is dergelijk handelen achterwege te laten en alle maatregelen te nemen om nadelige gevolgen te beperken.*

Door deze zorgplicht gelden er beperkingen bij de bestrijding van de EPR. Zo mogen toxische stoffen en microbiologische preparaten volgens de **Wet gewasbeschermingsmiddelen en biociden** alleen worden gebruikt als ze een toelating hebben van het College voor de toelating van gewasbeschermingsmiddelen en biociden (Ctgb). Er zijn in Nederland enkele middelen toegelaten tegen Eikenprocessierups.

Ook de **Wet natuurbescherming** kent een zorgplicht voor natuurgebieden en voor in het wild levende dieren en planten en hun directe omgeving.

¹ Spijker JH, Hellingman S, Hellingman G, Hofhuis H, Jans H, Kuppen H, Van Vliet AJH (2019) Leidraad beheersing Eikenprocessierups: Update 2019. Ministerie van LNV, Kenniscentrum Eikenprocessierups (25-9-2019), 64 pp.

De Wet Natuurbescherming verbiedt het gebruik van biologische bestrijding met soorten die schadelijk zijn voor inheemse soorten, tenzij er vrijstelling voor verleend is.² Zo wordt lijm vaak genoemd als middel tegen processierupsen. Lijm is echter verboden en voor de toepassing is een ontheffing van de provincie nodig. Artikel 3.24, lid 2 Wet Natuurbescherming stelt: *[..] het is verboden zich buiten gebouwen te bevinden met middelen die geschikt zijn voor het doden of vangen van dieren, of met materialen ter vervaardiging van die middelen, indien redelijkerwijs moet worden aangenomen dat die middelen of materialen zullen worden gebruikt voor het doden of vangen van dieren.* Lijm is zo'n aangewezen middel.

Regionaal/Provinciaal

Naast de landelijke beleidskaders zijn er regionale en lokale beleidskaders voor omgevingsbeheer. Die kunnen invloed hebben op de bestrijding van de overlast van de EPR. Het gaat dan om provinciale structuurvisies, uitvoering van de Wet natuurbescherming en vanaf 2022 de Omgevingswet, omgevingsvisies, en omgevingsplannen. Ook beleid om biodiversiteit te stimuleren kan de toepassing van instrumenten om de overlast van de EPR te bestrijden in de weg staan.

Werkwijze en agenda van de werkgroep EPR beheer en bestrijding

Op dit moment zijn ongeveer 50 à 60 instrumenten geïdentificeerd. Regelmatig komen er nieuwe instrumenten bij. Vele daarvan zullen worden gekarakteriseerd in een Informatieblad. De werkgroep EPR beheer en bestrijding van het Kennisplatform Processierups mist de capaciteit en de middelen om alle instrumenten in een keer in kaart te brengen. Daarom hebben de deskundigen zich eerst georiënteerd op 14 gangbare, kansrijke en kansarme instrumenten. Daar is rekening gehouden met een goede spreiding, voor wat betreft het soort instrument, de werking, en de mogelijkheden voor toepassing door particulieren. Instrumenten die nog niet zijn geselecteerd komen aan bod in een van de volgende informatiebladen.

² Bij de Regeling van de Staatssecretaris van Economische Zaken van 16 oktober 2016, nr. WJZ / 16153443, is vrijstelling verleend van dit verbod, bedoeld in artikel 3.34 voor het uitzetten van dieren van de in bijlage 8 aangewezen diersoorten voor de bestrijding van ziekten, plagen of onkruiden. Voor de bestrijding van de EPR kunnen de volgende soorten worden toegepast

Bijlage 8. behorende bij artikel 3.28, eerste lid, van de Regeling natuurbescherming:

1.2.1. Coleoptera (kevers)

- *Adalia bipunctata* (Linnaeus, 1758)(2-stippelig lieveheersbeestje)

1.2.5. Neuroptera (gaasvliegen):

- Chrysopidae

1.2.4. Hymenoptera (sluipwespen), vermits opgenomen in de lijst van 1.2.4

2.1.1 Rhabditida (entomopathogene nematoden):

- *Steinernema feltiae*

- *Steinernema carpocapsae*

Informatiebladen: overzicht per oktober 2020

De onderstaande tabel geeft een overzicht van de 22 informatiebladen, met hun datum van actualiseren.

Nr	Naam	Soort instrument	Werking	Versie
1	Nematoden	preventief	biologisch	7 juni 2020
2	Bacteriepreparaat (Bt)	preventief	biologisch/ chemisch	7 juni 2020
3	Wegzuigen en afvoeren of verassen	curatief	mechanisch/fysiek	7 juni 2020
4	Gaasvlieglarven uitzetten	preventief/ habitat EPR	biologisch/ecologisch	7 juni 2020
5	Lieveheersbeestjes uitzetten	preventief/ habitat EPR	biologisch/ecologisch	7 juni 2020
6	Vegetatie	habitat EPR	ecologisch	7 juni 2020
7	Vogel- en vleermuiskasten	habitat EPR	ecologisch	7 juni 2020
8	Folie om stam	preventief	fysiek/mechanisch	7 juni 2020
9	Feromoonvallen	preventief	biologisch/chemisch	7 juni 2020
10	Eitjes desinfecteren	preventief	chemisch	7 juni 2020
11	Stoom	curatief	fysisch	7 juni 2020
12	Heet water	curatief	fysisch	7 juni 2020
13	Spoorferomoon	preventief/ habitat EPR	biologisch/chemisch	7 juni 2020
14	Isoleren, fixeren, verwijderen nesten*	curatief	mechanisch/fysiek	7 juni 2020
15	Systemen om rupsen te vangen of stoppen	curatief	fysiek	1 oktober 2020
16	Uitzetten van parasitaire organismen	preventief/curatief	biologisch	1 oktober 2020
17	Omgevingsbeheer om insecten te stimuleren	habitat EPR	biologisch	1 oktober 2020
18	Beheer gericht op variatie in bomenbestand	habitat EPR	ecologisch	1 oktober 2020
19	Oude nesten benutten om natuurlijke vijanden te kweken	habitat EPR / Preventief/curatief	biologisch	1 oktober 2020
20	Staminjectie	preventief	biologisch/chemisch	1 oktober 2020
21	Branden	curatief	fysiek	1 oktober 2020
22	Lijmbanden om de boom	preventief/ Curatief	fysiek/mechanisch	1 oktober 2020
	Bestrijding grondnesten			i.o.

*Dit is een verzamelblad voor een set instrumenten. Deze wordt later verder gedetailleerd uitgewerkt in kleinere en meer specifieke sets.

Colofon

Versie 1.0 van deze Informatiebladen werd opgesteld door de Werkgroep EPR beheersing en bestrijding van het Kennisplatform Processierups onder de regie van KAD en RIVM, in opdracht van het ministerie

van LNV. Onderstaande tabel bevat de inhoudelijk betrokken personen bij het opstellen van de Informatiebladen.

Naam	Organisatie	Naam	Organisatie
Cris de Klein	KAD	Peter de Mink	CUMELA
Tim Asbreuk	VBNE	Henry Kuppen	Kenniscentrum EPR
Han Wolterinck	VHG	Jules Sondeijker	VNG
Claudia Jilesen	NVWA	Bart Biemans	KAD
Silvia Hellingman	Kenniscentrum EPR	Martijn Bullée	CUMELA
Theo Zeegers	EIS Naturalis	Mark Brunsveld	VBNE
Henk Jans	Kenniscentrum EPR	Johannes Regelink	VBNE
Jurriën van Deijk	Vlinderstichting	Jetske de Boer	NIOO-KNAW, Aeres
Joop Spijker	Kenniscentrum EPR	Michiel Rutgers	RIVM

Toelichting Informatiebladen

Instrument	Werknaam
Omschrijving	Korte omschrijving in steekwoorden
Id (versie-datum)	# (#-#-#)
Soort	Soort instrument: preventief, curatief of EPR-habitat beïnvloeding.
Werking	Werking instrument: ecologisch, biologisch, chemisch, fysiek, fysisch
Beschrijving van werkingsmechanisme	Beschrijving van de toepassing, het mechanisme en eventueel de samenstelling van gebruikte middelen. Eventueel verwijzing naar meer info tussen haakjes in bijlagen [Bijlage #].
Bronnen en referenties	Waar is het instrument/ de resultaten beschreven (bijv. In Leidraad, Vlinderstichting, etc.)?
Standaardvoorschrift	Is een standaard werkvoorschrift beschikbaar en waar is dat te vinden?
Verhouding met Leidraad	Is dit instrument in de Leidraad beschreven; zo ja wat zijn de verschillen?
Effectiviteit	Is het instrument effectief in het voorkomen van overlast (ook in relatie tot inzet bestrijders en materieel)?
	Is het nodig om te combineren met andere instrumenten om beheersing en bestrijding effectief te laten zijn. Welke?
	Beïnvloedt het instrument de plaagdruk in de toekomst (de lange termijn werking)?
	Wordt het nog niet/weinig/veel toegepast en wat zijn ervaringen (elders in Europa)?
	Is wetenschappelijk/getoetste informatie beschikbaar over effectiviteit; geef bron?
Schadelijkheid en neveneffecten ecosysteem	Werkt het instrument selectief voor EPR (welke schade aan andere organismen)?
	Is het schadelijk voor de boom en de vegetatie rond de boom?
	Is het schadelijk voor de bodemkwaliteit of waterkwaliteit?
	Laat het (biologisch afbreekbaar) restmateriaal achter?
Veiligheid en gezondheid	Welke risico's voor de veiligheid van de bestrijder, incl. ARBO omstandigheden?
	Welke risico's voor de directe omstanders en omgeving?
	Welke Pbm's zijn benodigd of vereist?
Wettelijke context en beleidskaders	Mag het instrument wettelijk gezien gebruikt worden (bijv. in het kader van toelating van een middel, Wet natuurbescherming)?
	Wat zijn voorwaarden voor toepassing, is ontheffing nodig?
Afval en verwerking	Welk afval ontstaat er en hoe dient dit verwerkt te worden?
Ervaring en opleiding	Wat is benodigde opleidingsniveau en ervaringsniveau?
	Is instrument door particulieren/burgers toe te passen (onder welke voorwaarden)?
Beschikbaarheid en praktische uitvoerbaarheid	Is het instrument inzetbaar seizoen 2020 of volgend jaar?
	Hoeveel gebruikers in NL (enkele/veel bedrijven, weinig werkers/veel werkers in de buitendienst)?
	Welke beperkingen/mogelijkheden zijn er voor praktische uitvoerbaarheid?
	Wat zijn alternatieve instrumenten?
Investing (schattingen)	Kosten per boom (alles meegerekend; schatting)
	Tijd per boom
	Kosten materieel (bijv. hoogwerker)

	Kosten materiaal (bijv. middelen, Pbm's)
Overige opmerkingen	
Samenvattende karakterisering instrument	Samenvatting
